

ANKARA ETNOGRAFYA MÜZESİ 8283 NOLU KIYAFET ALBÜMÜ: OSMANLI MODASINDAN İZLER*

Ökkeş Hakan ÇETİN**

ÖZET

Osmanlı devlet, saray, askeri ve toplumsal yapısından kesitler sunan ve özellikle bu sınıflara ait bireylerin çoğunlukla tek figür halinde gösterildiği kıyafet albümleri, Osmanlı resim sanatı içerisinde özellikle belgeleyici nitelikleri ile önemli bir yer tutar. Altlarında çoğunlukla yabancı dilde açıklamalar bulunan bu albümler, günümüz ifadesi ile birer moda resmi. Konu edilen figürler, belirgin giyim-kuşam özellikleri ile resmedilir. Albümlerin zengin içerikleri altlarına yapılan yazılı açıklamalarla da iyice kıymetlenir. Böylelikle Osmanlı siyasi ve toplumsal yapısını oluşturan bu kimliklerin tüm yazılı belgelerdeki anlatımlarla birlikte adeta görsel yansıması oluşturulmuştur. Bunlar belli ki Osmanlı toplumunu tüm ayrıntıları ile tanımak veya tanıtmak isteyen kişiler için hazırlanmıştır. Nerdeyse tamamı yurt dışı müze ve koleksiyonlarda yer alan kıyafet albümlerinden biri olan Ankara Etnografya Müzesi 8283 numaralı albüm, 256 resim ile çok zengin bir içeriğe sahiptir. Özellikle detaycı resim dili ve yüksek sayılabilecek kalitesi ile bu albüm, hazırlandığı devrin kadın ve erkek tüm giyim-kuşam modasını ayrıntıları ile aktaran çok değerli bir kültür varlığıdır. Albümde yer alan sokak satıcısı ve sokak görevlilerinin çok sayıdaki tasviri, Osmanlı gündelik hayatı ile ilgili bilgiler de verir. Figürlerin sadece bir yönden değil birkaç farklı açıdan resimlenmeleri de giysi öğelerinin izleyiciye her yönüyle ve tüm detaylarıyla aktarılması isteğinin bir sonucudur. Resimlerde zemin ögesi olarak sadece bir renk lekesi ve figürlerin gölgelerine yer verilmesi, tasvirlerde amaçlanın özellikle figürlerin giyim ve kuşamlarının aktarılması olmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Kıyafet Albümü, Osmanlı Modası, Ankara Etnografya Müzesi.

---

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk-İslam Sanatı, El-mek: ohakancetin@gazi.edu.tr.

**ANKARA ETNOGRAPHY MUSEUM CLOTHES' ALBUM
INVENTORY N. 8283: TRACES FROM OTTOMAN FASHION**

ABSTRACT

Clothes Albums that present samples from the state, palace, military and social constitution of the Ottoman Empire have a distinctive place within the Ottoman painting art. They have documentative characteristics. As the albums include commentaries in foreign language they may be considered as today's fashion photographs. Figures were drawn with their specific clothings. In other words the paintings reflect the figures that formed the Ottoman political and social constitution. Without a doubt the albums were arranged for the ones who wished either to know or present the Ottoman society with every details. Almost most of the albums are abroad. But the one in Ankara Etnografya Museum with the number 8283 has a very rich content with 256 paintings. It is a precious cultural document with it's detailed painting language and high quality. The paintings show the clothings of men and women of the age with the tiny details. On the other hand the paintings of the street sellers, street sweeper and employees show the daily life of the Ottoman society. As the only background of the paintings were made of just one color stain –as well as the shadows of the figures- the aim of the paintings must have been made to show the clothings of the figures.

Key Words: Clothes Albums, Ottoman Fashion, Ankara Etnography Museum.

Giriş: Günümüze ulaşmış çok sayıda taşınabilir kültür varlığının yanı sıra yüzyıllar önce hazırlanmış günümüz terminolojisi ile “moda resimleri” ni ihtiva eden kıyafet albümleri¹, Osmanlı giyim-kuşam tarihi ile ilgili çalışmalara kaynak teşkil eder. Bu albümlerdeki tasvirlerin önceleri kıyafeti ve onu taşıyan kimliği belirgin objelerle aktarmaya yönelik, resimsel anlamda daha yalın ve basit çizimlerken yıllar geçtikçe resimsel kaliteleri ileri düzeyde ve ayrıntılarla donatılmış, figürün yandan ve arkadan gösterimi ile üzerindeki giysinin mutlak algılanmasını amaçlayan çizimlere dönüştükleri görülür. Ankara Etnografya Müzesi'nde 8283 envanter numarası ile kayıtlı bir Osmanlı kıyafet albümü de sahip olduğu 256 tasvirle, Osmanlı idari ve toplumsal yapısını

¹ Kıyafet resimleri ilgili önemli çalışmalar şunlardır: Metin And, “17. Yüzyıl Türk Çarşı Ressamları”, Tarih ve Toplum, S.16, s.40-45, 1985; Metin And “17. Yüzyıl Çarşı Ressamlarının Padişah Portreleri”, Türkiyemiz, S.58, s. 4-13, İstanbul,1989.; Metin And, “Türk Çarşı Ressamlarının Gözünden Çalgıcı Cariyeler”, Kültür ve Sanat, S.17, s. 4-7, Ankara,1993; Metin And, “Bazaar Painters”, İstanbul, s.75-81, Ocak Sayısı,1993; Metin And, “ 17. Yüzyıl Çarşı Ressamları ve Resimlerin Belgesel Önemi”, Dokuzuncu Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi, C.I, s.152-163, Ankara 1995; Günsel Renda, “17. Yüzyıldan Bir Grup Kıyafet Albümü”, 17. Yüzyıl Osmanlı Kültür ve Sanatı, 19-20 Mart 1998 Sempozyum Bildirileri, s. 153-178, İstanbul, 1998; Süheyl Ünver, Geçmiş Yüzyıllarda Kıyafet Resimlerimiz, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1958; Nermin Sinemoğlu, “Onyedinci Yüzyıl İlk Çeyreğine Tarihlenen Bir Osmanlı Kıyafet Albümü”, Aslanapa Armağanı, s.169-182, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 1996; Majda Tadeusz, “The Ralamb'ın Türk Kıyafetleri Albümü”, Alay-ı Hümayun İsveç Elçisi Ralamb'ın İstanbul Ziyareti ve Resimleri 1657-1658, Çev. Ali Özdamar, s. 196-265, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2003; Franz Taeschner, Stambuler Hof und Volksleben Ein Turkisches Miniaturealbum aus dem 17. Jahrhundert, Hannover 1925; Nurhan Atasoy, “Kıyafetnamelerin Doğuşu ve Fenerci Mehmed Albümü”, Osmanlı Kıyafetleri Fenerci Mehmed Efendi Albümü, s.15-21, İstanbul, 1986; Semra Daşçı, “İzmirli Ressam Bogos Tatikyan ve ABD Ulusal Kütüphanesi'ne Hediye Olarak Hazırlanan Gravür Albümü”, Jasss The Journal of Academic Social Science Studies, Volume 6, Issue 1, p.531-568, January 2013.

yansıtan, böyle bir geleneğin ürünüdür. Tasvirler dönemin yönetici, askeri, devlet ricali, saray ve saray dışı ve gayrimüslim sınıfın hem kadın hem de erkek kimliklerini ihtiva eden zengin bir içeriğe sahiptir. Minyatürlerin her birinin altındaki bozuk Fransızca açıklamaları, figürleri tanımlamak için yazılmıştır. Her sayfanın sol alt köşesinde genellikle figürlerin kim oldukları, Türkçe okunuşları ile verilmiştir. Sanatçı, kimi figürü yandan ve arkadan resimleyerek kıyafetlerin daha net algılanmasını amaçlamıştır. Tekrar belirtmek gerekirse aslında bunlar günümüz tanımlamasıyla birer moda resmidir. Kıyafetler tüm detayları ile aktarılmıştır. Bu çalışmada amaçlanan yalnızca bir katalog çalışmasına² konu olan ve birkaç fotoğrafı yayınlanmış³ bu albümdeki tasvirlerin sadece içeriği hakkında bilgi vermek değil tasvirler üzerinden Osmanlı giyim-kuşam unsurları ve bunların oluşturduğu dönem modasını değerlendirmektir.

8283 Numaralı Kıyafet Albümünün İçeriği: Müzenin envanter kayıtlarına göre albüm Ankara'da Abdülhak Şinasi Beyden Müzeler Müdürlüğüne satın alınmıştır. Her biri ayrı sayfaya yapılmış 256 adet suluboya tasvir bulunmaktadır. 79 numaradaki resim eksiktir. Boyutları 19.5x3.13 cm. dir. Her resmin altında Fransızca açıklamaları bulunur. Yine her sayfanın arkasında da el yazısı ile açıklamalar mevcuttur. Sağ alt köşede yazıların hemen üstünde sayfa numaraları yazılıdır. Ancak muhtemelen sonraki bir düzenlemede sağ üst köşede bir fazla sayı olacak biçimde(Sağ alt köşede 103 iken sağ üst köşede 104 gibi) yeniden numaralandırılmıştır. Eksik ve bozuk Fransızca kolay okunmasına manidir. Türkçe okunuşlarını yazmaları(Caftangi, Bostangi, Teftedar, Baltagi vb.) bazı figürlerin tespitini kolaylaştırmaktadır. Ancak bunların çoğunluğu ya eksik ya da yanlış yazılmıştır(Cheislam, Chocadar aga, Imbroor, vb.) Albümde y.1'de Sultan II. Mahmut'un tasviri bulunur⁴. Padişah, ortasına siyah yelpaze sorguç yerleştirilmiş, yeşil kavuk etrafına beyaz destar sarılı kâtibî bir kavuk takmıştır. Padişahın üzerindeki yeşil kaftan siyah kürk yakalı ve astarlıdır. Kaftanın göğüs kısmında her sırasında "8" biçimi bükülmüş simli, dokuz sıra çaprast bulunmaktadır. Aynı zamanda bir süsleme ögesi olan bu ön kapama sanatçı tarafından çok ayrıntılı aktarılmıştır. 1-57 no lu tasvirler resmi görevlileri gösterir. 65-68 numaralı resimlerde erkek müzisyenler bulunurken sonrasında yine resmi görevlileri konu eden tasvirlerin bulunması belirli bir sıralamanın olmadığını gösterir. Albümün müzedeki envanter listesinde 113 numaralı resim kurban bayramı olarak belirtilmiştir. Erkek figürlerinden genç oldukları anlaşılan iki sokak satıcısı hariç hemen hemen hepsi ince bıyıklı ve sakallıdır. Bıyıklı figürler fizyonomi olarak birbirlerine çok benzer. Yüzlerin birkaç kalıp kullanılarak tekrar edildiği anlaşılır. Kıyafet albümünde yer alan çok sayıdaki sokak satıcısı, sokak görevlisi ve esnafını gösteren tasvirler, resim altlarına yazılan Fransızca açıklamalarına tüccar anlamına gelen *marchand* ile satıcı anlamına gelen *vendeur* ibaresi eklenerek y.134–y.170 numaralar arasında bulunmaktadır. Osmanlı ekonomik ve sosyal yaşantısı hakkında ipuçları barındıran bu zengin görsellerin sayıca çokluğu ve zengin niteliği, bu kıyafet albümünü benzer özelliklerle hazırlanmış bu grup eserler arasında önemli bir yere koymaktadır.

196. resimden itibaren ise *dame* veya *femme* ibaresi ile kadın tasvirleri yer almaktadır. Tek figür halindeki tasvirlerin⁵ resimsel nitelikleri oldukça yüksektir. Figürler 3/4 , profil veya arkadan tasvir edilmişlerdir. Bir ayak genellikle hafifçe önde gösterilmiştir. Bazı figürlerde bir ayağın parmak uçları ile zemine basarken gösterildiği böylece tam yürüme anının hareketli bir aktarımla

²Günsel Renda., Ankara Etnografya Müzesindeki Minyatürlü Yazma ve Albümler, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1980.

³ Bu albüme ait Feraceli Müslüman kadın(y.191), kahya kadın(y.188), ebe(y.212), santur çalan hanım(y.194), feraceli Yahudi kadın(y.206), Feraceli Peralı kadın(y.252), Rum kadını(y.203), Gelibolulu kadın(y.216), İzmirli hanım(y.209) Çağlarboyu Anadolu'da Kadın Anadolu Kadınının 9000 Yılı, İstanbul 1993,s. 221, 272,273, 274'te yayınlanmıştır.

⁴ Sultan Mahmud tasvirinin de yer aldığı bu kıyafet albümü Günsel Renda tarafından 1818 civarına tarihlendirilmektedir. Bkz. Çağlarboyu Anadolu'da Kadın Anadolu Kadınının 9000 Yılı, İstanbul 1993,s.221.272,273.

⁵ Osmanlı tek figür resim geleneği ile ilgili bkz. Güner İnal, "Tek Figürlerden Oluşan Osmanlı Albüm Resimleri", Arkeoloji-Sanat Tarihi Dergisi, III, s. 83-96, İzmir, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1984.

verilmeye çalışıldığı da görülür. Çoğunlukla eller hareketli bir ifade ile aktarılmıştır. Zeminde figürün mutlak bir gölgesi bulunur. Ancak bunun dışında herhangi bir zemin ögesi yer almaz. Özellikle giysi kıvrımları ile el ve ayaklardaki ten dokusunda ışık gölge uygulamaları dikkati çeker. Figürler poz verircesine değil daha çok doğal hareketleri ile resmedilmişlerdir. Yine de birçok kıyafet albümünde yer alan *kahveci* tasviri örneğindeki “fincana kahve doldurma anı “ gibi kalıplaşmış resimsel anlatımlar da göze çarpar. Giysiler ayrıntılarla doludur. Belli ki sanatçı giyim-kuşam öğelerine hâkimdir. Figürler çoğunlukla gözleri ile izleyiciye bakar vaziyettedir. Sanatçı, sırtında büyük bir küfe taşıyan hamal tasvirindeki gibi yorgunluk ifadesini de mimiklerle aktarabilmiştir.

Albümde bulunan tasvirlerden en dikkat çekici olanı güreşe tutuşmuş iki pehlivanı gösteren minyatürdür(y.175). İslam minyatür sanatında çoğu minyatürde rastladığımız bu sahnede pehlivanlardan biri bu kez koyu renk tenlidir(Foto:1). Sanatçı sanki bir zıtlığı vurgulamak istemiştir.

Sultan II. Mahmut, sadrazam, reis efendi, şeyhülislam, kapıağası, silahtar ağa, çuhadar ağa, dilsiz, kaftancı, bostancı başı, sürre emini, solak, şehzade, kazasker, alay çavuşu, baş ağa, baş çuhadar, baltacı, baş şatır, defterdar, saraççı başı, koz bekçi, yazıcı, cebeci, baş aşçı, baş saka, softa, saka, imam, sazende, tamburcu, kemeçeci, santurcu, kemancı, soytarı, sultan baklavacısı, kumbaracı, lağamcı, kudüm çalan müzisyen, davulcu, zilzen, boru çalan müzisyen, tulumcu başı, terazici, falakacı, deli başı, tulumcu başı, bostancı, bayraktar, mandıracı, tavşan oğlanı, Anadolu adam, gemi çavuşu, cengi, çoban minyatürlere konu edilmiş erkek figürlerinden bazılarıdır. Albümde Ermeni, Rum ve Yahudilerde resimlenmiştir. 58 ,59, 62(sarrafi)⁶, 106, 111 numaralı tasvirlerde Ermeniler konu edilmiştir. 134(Yahudi rahip) ve 135(Yahudi tüccar) numaralı tasvirlerde Yahudiler bulunur. 96 numaralı sayfada bir Rum tüccar tasvir edilmiştir. Tasvirler arasında Arap köle(y.127), Abaza(sayfa y.132), Arnavut(sayfa no:103), Bosnalı(y.110), Babilonyalı(y.112), Korintialı(y.109), Kandiyeli(y.108), Moralı(y.120) erkekler de bulunur. Bir kez daha vurgulamak gerekir ki albümün zengin içeriği kuşkusuz çok sayıdaki sokak satıcısı konulu tasvirlerle gözler önüne serilir. Satıcılar arasında üzümcü(y.137), sarmacı(y.139), limoncu(y.142), simitçi(y.143), çilekçi(y.144), salepçi(y.145), kahveci(y.146), salatacı(y.147), gözlemeci(y.148), sütçü(y.150), dutçu(y.151), çiçekçi(y.155), kaymakçı(y.158),keçeci(y.159), mandıracı(y.101), ekmekçi(y.160), turşucu(y.162), Arnavut ciğercisi(y.163), maymun oynatıcısı(y.165), mürekkepçi(y.168), gevrekçi(y.169), süpürgeci(y.170), bileyci(y.171), havıyarcı(y.161), tülbentçi(y.136), pilavcı(y.140), elekçi(y.149), kuşçu(y.156), keçeci(y.159), hasırcı(y.164) bulunur. Sokak esnaflarından bileyci(y.171), hamal(torbacı)(y.162), Yahudi tüccar(y.135), ve baca temizleyicisi(y.153) resimlenmiştir. Sokak görevlilerinden ise çöpçü(y.99), bokçu(y.157) ve lağımçı(y.166) yer almaktadır. Osmanlı sokak satıcılarının evlerin kapısına kadar meyve sebze, süt ve süt ürünleri, fırın ürünleri, sakatat, dokuma ürünleri ve ev eşyaları getirdikleri görülür. Satılanlar arasında evcil hayvanlar da bulunur. Bıçakları bileyen, bacaları temizleyen esnaf grubu da o dönemin kıyafetleri ve araç-gereçleri ile resimlenmiştir. Özellikle sanatçının tekerleğini aşınmış gösterdiği bile makinesi dikkat çekici bir ayrıntıdır(Foto:2). Y.135'te açıklamasında Yahudi tüccar yazılı tasvir, başlığı ile bir Yahudi'yi göstermekle birlikte üstü başı sökülük ve yamalı bir kıyafetle daha çok bir dilenciye anımsatmaktadır(Foto:3). Sokak satıcıları ve esnafın daha çok üste kolsuz bir yekek, alta dizlerde sonlanan çakşır giydikleri, çoğunlukla bir iş önlüğünü giysilerinin ön kısımlarına taktıkları görülür.

Albüm resimlerinden yansıyan Osmanlı kadın ve erkek modası: Tasvirlerde sayısız başlık türü hem erkek hem kadın giyimindeki zengin çeşitliliği vurgular. Kavuklar, sarıklar, zerrin

⁶ Yaprak numaraları müzede bulunan envanter listesine göre yani sağ üst köşede yazılan numaralara göre verilmiştir. Ancak resim altlarında sağ üst köşeden bir eksik numaralandırma bulunmaktadır.

külâhlar, sivri külâhlar, kalpaklar, börkler, üsküfler, kolotlu, siperlikli serpuşlar, takkeler, baratalar ayırt edilebilir başlık türleridir. Diğer albüm resimlerinde rastlanmayan birkaç değişik başlık tipine de rastlanır. Özellikle 132 no lu “Abaza” konulu tasvirdeki tepe kısmından “V” biçimi aşağıya doğru yarılan, başa oturan kısımdan yukarıya doğru hafifçe dışa doğru kavisli, yüksek başlık, oldukça farklı bir baş giyimine işaret eder(Foto:4).

Erkek üst giyimlerindeki detayların aktarımı üst düzeydir. Öyle ki saka başının(y.98) üstüne giydiği, omuz kısımlarında ucu yukarıya doğru kıvrık apoletler bulunan deri üstlüğün sırt kısmının tasviri bu devir moda resminde ulaşılan üst nokta gibidir(Foto:5). Deri üzerine gümüş rengi küçük mihlarla işlenmiş motiflerle, giysinin tüm ihtişamı yansıtılmıştır. Giysinin sırt kısmının tam ortasına işlenen dilimli bir madalyon içerisindeki üç altıntopuz motifi, dikkat çekici bir ayrıntıdır. Benzer ayrıntılı resimlemeler, albümdeki birçok tasvirin giysilerinde aktarılmıştır. Örneğin; saka tasvirinde(y.85) üstüne giydiği, omuzlarında yukarıya doğru kıvrımlı apoletler bulunan cepkenin ön orta kenarlarını süsleyen altın rengi, ibrişim sarkıtlar, 17. yüzyıl kıyafet resimlerinde sanatçıların yansıtmadığı göz alıcı ayrıntılardır(Foto:6). Figürlerin arkadan aktarımları o dönemde kullanılan giysi türleri hakkında çok net bir fikir edinmemizi sağlar. Örneğin; y.17'deki saray görevlisinin kaftanının arkadan gösteriminde erken devir hil'atlarında daha çok görülen sırta doğru devrik kürk yaka ile sahte kolların sırttan sarkışı tam olarak anlaşılmaktadır(Foto:7).

Erkek üst giyiminde hem üst hem de içe giyilen kıyafetlerin neredeyse tamamının ön kısımları açıktır. Bazı örneklerde ön ortalar bir diğerine üzerine doğru kapatılmış gösterilirken bazı modellerde günümüzde kruvaze olarak nitelenen, giysinin ön kısmının diğer tarafa doğru iç bükey kavis yaparak uzatılması biçiminde modellendiği görülmektedir.

Erkek üst giyiminde unvanı, mesleği ve milliyeti tanımlayan başlıklar dışında farklılık ve zengin çeşitlilik gösteren bir diğer üst giyim unsuru kuşkusuz kol yenleridir. Bu dönem veya öncesi neredeyse tüm kıyafet albümlerinde Osmanlı erkek ve kadın giyimindeki bu zengin çeşitlik kolaylıkla fark edilebilir. Erkek figürlerinde genel anlamda üç kol kesimi görülür. Kaftan, cüppe gibi üstlüklerde kollar omuzdan itibaren özellikle kol ağzına kadar çok geniş ve uzundur. Saraydaki hizmet grubunda ise kollar dirseğe kadar bol, dirsek kısmından sivrilerek aşağı doğru döküm yapan, dirsekten itibaren çok dar genellikle kol ağzları yırtmaçlı ve düğmelerle iliklemlenilen kesimlidir. Son grupta ise kol ağzları bilekten itibaren uzun, adeta yelpaze biçimi sarkan ve püsküllerle süslüdür. Bunun bir alt grubu olarak kısa, dilli manşetler de görülmektedir. Görünen o ki 17. ve 18. yüzyılda özellikle kadın üst giyiminde görülen zengin ve gösterişli kol ağzları artık erkek üstlüklerinde de kullanılmaktadır.

Erkek kuşaklarının bu yüzyılda daha geniş sarıldığı anlaşılır. Düz rengin dışında harelî ve çizgili dokumdan rengârenk kuşaklarında bele bağlandığı görülür. Erkek giysilerinde çoğunlukla tek renk düz dokumalar kullanılmıştır. Bazı salta ve cepkenlerde işlemler gözlenir. Bunların çoğu altın rengi metal ipliklerle yapılmış izlenimi verir. Birkaç örnekte sarı renk kürk astar kullanılmıştır. Daha önceki yüzyıllara ait kıyafet tasvirlerinde kullanılan kürkler doğal yapılarına uygun koyu ve beyaz renktedir. Bu tür koyu renk kürkler bu albümde devlet ricalinin kaftan ve hil'atlerinde görülür. Albümde yer alan kadın figürlerindeki düz dokuma kuşaklar yerini daha geniş bağlanan şallara bırakmıştır.

Bu albüm resimlerinde saray içi erkek üst giyimindeki üstlüklerde “C” kıvrımı benzeri motiflerin altın ve gümüş rengi ipliklerle işlendiği veya dokunduğu gösterişli kumaşların kullanıldığı anlaşılır.

Erkek figürlerinde başlıkların altından ve kimi zaman da tamamen çıplak başlardan döneme ait saç kesimleri de fark edilir. Genellikle saçın tepe kısmında bir tutam saç parçası bırakacak şekilde tamamen kazıldığı anlaşılır. Bazı örneklerde ise saçlar uzun ve kıvrıktır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/ 10 Fall 2014

Albümde yer alan çok sayıda kadın tasviri de dönemin kadın modasına ışık tutar. Kadın başlık ve örtüleri genel bir sınıflama ile hotoz benzeri yüksek başlıklar, küçük yarım yuvarlak takkeler, yemeniler, yaşmaklar, yöresel örtüler ve sarık olarak gruplandırılabilir. Saray içi kadın giyiminde en çok küçük, yarım yuvarlak takkeler ve bunların kenarına sarılmış, kenarları oyalı yemeniler kullanılmıştır(Foto:8). Yün eğiren Rumeli kadını(y.234) örneğin de ise erkek sarıklarına benzer, yatay sarık sıralı bir tür başlık görülür(Foto:9).

Uzun veya kısa kollu, önü açık, bele kadar dar, belden itibaren genişleyen, arka kısmı belden etek kenarlarına kadar dokuma ile yapılmış, kürklerle zenginleştirilmiş bir tür palto bu devrin en belirgin kadın üst giyim öğesidir. Bunun içine kol ağzları yelpaze biçimi kesilmiş, bilekten itibaren sarkan, genellikle kenarları işlemeli, önü açık, üç veya dört eteklerin giyildiği görülür. Giysinin kol ağzlarının ve ön orta kenarlarının hatta bazı örneklerde kumaş yüzeyinin ince zikzak biyelerle süslediği fark edilir. Ancak tıpkı erkek giyiminde olduğu gibi en göze çarpan giyim parçası genellikle göğüslerin hemen altından zarif bir şekilde bağlanan çok geniş şallardır. Bunların kimi zaman tam ortadan kimi zaman ise üç eteklerin yan kısmından düğümlendiği görülür(Foto:10,11).

Albümün resimsel nitelikleri ile büyük oranda benzeri yine Ankara Etnografya Müzesi'nde bu kez 9005 no ile kayıtlıdır. Bu albüm 21 resim ihtiva eder. Figürler bu kez ayaklarının çevresini saran açık kahverengi bir renk lekesine oturtulmuştur. Bu zemin kurgusunun içinde yine ayaklarının gölgeleri verilmiştir. Figürlerin ellerini yana açarak duruşları, bir ayakları önde gösterimleri, 8283 no lu resimlerle benzerlik gösterir. 9005,y 4 envanter no lu bir seccadenin üzerinde namaz kılan Türk tasviri(Foto:12) gibi Van Mour'un resimlerinin gravür baskısını yapan Gerard Jean Baptiste Scotin'in "Namaz kılan Türk" tasviri örneğindeki gibi oryantalist betimlemelerin benzeri tasvirlerde bulunur(Foto:13). Eksik olduğu anlaşılan bu albümündeki minyatürlerin resimsel nitelikleri yüksektir. Figürlerin yanaklarındaki kırmızılıklar, yüz aktarımları, giysilerdeki ayrıntıların işlenişi, kumaş dokularının ve özellikle iç göyneklerin şeffaflıklarının başarıyla tasvirlenmesi, giysilerdeki katlar ve kıvrımların derinlik olgusu ve gölgeli işlenişleri, 8283 no lu albümde bulunan tasvirlerle oldukça benzer.

Albüme gerek içerik gerekse resimsel özellikleri ile çok benzeyen bir başka örnek, Ville de Bourg en Bresse'de bulunan Recueil de Costumes et Vetements de l'Empire Ottoman au 18e Siecle isimli bir eserdeki suluboya kıyafet resimleridir⁷. Özellikle bazı tasvirlerde büyük benzerlikler gözlenir. Ankara Etnografya Müzesi 8283,y.70'deki kalpağı ve üstlüğü tamamen beyaz koyun postundan hazırlanmış giysisi ile dikkati çeken bu figür(Foto:14), çok benzer nitelikte Ville de Bourg en Bresse'de MS65 291'de "Deli Çavuşu"⁸kayıdı ile karşımıza çıkar(Foto: 15). Bu eserde de çok sayıda sokak satıcısı konu edilmiştir. MS65 283 no lu Helvacı(Foto:16) ve MS65 281 no lu kömürücü(Foto:17) bunlardan birkaçıdır. Helvacının kullandığı üçayaklı tablanın benzerleri AEM⁹ 8283 no lu albümdeki birçok satıcının elinde bulunur.

⁷ Eser hakkında bilgi için bkz. Irini Apostolou, "L'apparence Extérieure de l'Oriental et Son Rôle dans la Formation de l'image de l'autre par les Voyageurs Français au XVIIIe siècle", Cahiers de la Mediterranee, 66,p.181-200,2003.

⁸ Deli Çavuşu olarak adlandırılan bu tasvirin yine neredeyse aynısı I. Abdülhamit'in emri ile Prusya Elçisi Diez için hazırlanan, 18. yüzyıl sonlarına tarihlenen Fransızca açıklamalı British Museum'da bulunan 1974.0617.0.12.1.136 no ile kayıtlı "Kampanacı" tasviridir. Mouradgea D'Ohsson'un Tableau General de l'Empire Ottoman, Paris, 1820,c.3,bl.2,Pl.215'te benzer tasvir bu kez "Soytari" olarak tanımlanmıştır. Bu gravür, Gravürlerle Türkiye In Gravures Giysiler Portreler Garments, Portraits, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997, 015'te yayınlanmıştır.

⁹ AEM: Ankara Etnografya Müzesi.

Octavian Dalvimart'ın 1804 tarihli çizimleri de¹⁰ 8283 no lu albümle benzerlikler taşır. AEM 8283,y.85 no lu saka tasviri(Foto:6) ile Dalvimart'ın saka tasviri(Foto:18) giysilerinin yanı sıra sakaların kemerlerine soktukları kamalarının uçlarından sarkan metal iplik püskülleri sağ elleriyle tutarken resmedilmeleri ile de benzerlik gösterir. Sadece en üste giydikleri kıvrık apoletli cepkenlerinin kol ağzları farklı gösterilmiştir. Dalvimart örneğinde kol ağzları parçalı ve dışa doğru kıvrılan manşetli iken 8283 örneği dar kol ağzlıdır. Muhtemelen 8283 örneğinde sakanın giydiği cepkenin kol ağzları ilikli ve kapalı gösterilmiştir. Metal iplikli püsküllerin figürün bir eliyle tutarken gösterimi sanki bir kalıp gibidir. Sadece saka figürlerinde bu durum gözlenmez. William Wittman'ın eserini süsleyen "Elchi Bahsi or Chief Cook of the Janissaries(1803)" isimlendirilmiş aşçı başı figürü de benzer bir pozda nakledilmiştir¹¹. Özellikle kıyafet albümlerinde aşçı başı, saka başı ve saka tasvirlerinde figürlerin metal kabarıklarla süslenmiş, gösterişli üstlükler giydikleri görülür.

AEM 8283,y.194'te ki santur çalan kadın tasvirine(Foto:19) çok benzer nitelikte bir müzisyen kadın tasviri de A. *Journey Through Albania and Other Provinces of Turkey in Europe and Asia to Constantinople During the Year 1809-1810*, I, s.69'da bulunmaktadır¹². Her iki kadın figürünün de üstünde benzer birer üç etek, başlarında küçük birer takke ve onu başa tuturan kenarları simli yazmalar bulunur.

AEM 8283,y.123'teki Anadolu kadını tasviri, başlığı, yelege, işliği, paçalı donu ve özellikle elinde tuttuğu siyah kargası ile(Foto:20) kendisinden yaklaşık bir çeyrek yüzyıl önce yapılmış, T-5502-0105a envanter numaralı Zenanname'deki Anadolu Kadını tasvirine çok benzer. Ancak çok daha nitelikli bir eser olan Zenanname örneğinde kadın figürünün bir eşeği tuttuğu ve manzaranın önüne yerleştirildiği görülür (Foto:21). Bu da birçoğu adeta birbirinin tekrarı niteliğindeki bu kıyafet tasvirlerinin, küçük detaylar dışında oldukça benzer nitelikte hazırlandıklarını göstermektedir.

Ankara Etnografya Müzesi kıyafet albümüne çok benzer kıyafet albümlerinden birisi de I. Abdülhamit'in emri ile Prusya Elçisi Diez için hazırlatılan tıpkı bu örnekteki gibi Fransızca açıklamalar bulunan bir kıyafet albümüdür. British Museum'da bulunan(1974.0617.0.12) birinci ciltteki bir çok tasvirle büyük benzerlikler gösterir. Özellikle 8283 no lu albümde bulunan soyтары tasviri(Foto:25) adeta bir kalıp olarak Diez Albümü örneğinin(1974.0617.012.1.135) özellikle giyim-kuşam tarzı ile adeta bir tekrarı gibidir(Foto:26).

Sonuç

Ankara Etnografya Müzesi'nde bulunan bu 19. yüzyıl kıyafet albümü, dönemin kadın ve erkek modası hakkında zengin bir içeriğe sahiptir. 17. yüzyılın özellikle ikinci yarısından itibaren ilgi görerek, birbirinin nerdeyse kopyası niteliğinde çok sayıda hazırlanan kıyafet tasvirlerindeki durağan, kalıpcı, basit ve tek düze anlatım dilinin yine belirli kalıpların tekrarlandığı ancak artık çok daha nitelikli, ayrıntılarla donatılmış moda resimlerine bıraktığı görülür. Öyle ki sanatçı giysiyi izleyici daha iyi aktarmak için çoğu figürü arkadan resmetmiştir. Giysi kıvrımlarında ve yüz hatlarında yapılan gölgelemeler çok daha niteliklidir. Leke dışında herhangi bir zemin ögesine yer verilmediği, figürlerin kıyafetleri taşıyan birer model olarak algılandığını, asıl amacın figürün kimliğinin ve giyim-kuşamının aktarılması olduğu fark edilir. Ayrıntılar o kadar başarılıdır ki

¹⁰ Octavian Dalvimart'ın 60 renkli gravürü için bkz. O.Dalvimart, Picturesque Representations of the Dress and Manners of Turks, London,Tarihsiz.

¹¹ Tasvir için bkz. Reinhol Schiffer, Oriental Panorama: British Travellers in 19th Century Turkey, p.25, Amsterdam-Atlanta,1999.

¹² Tasvir için bkz. Günsel Renda, Batılılaşma Döneminde Türk Resim Sanatı 1700-1850, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, C.17,s.52, Ankara 1977.

kumaşın, kürklerin, işlemelerin, püsküllerin dokuları dahi hissedilebilir. Metal kabalar, birit düğmeler, kuşaklardan sarkıtılan metal sarkıtlar, inci dizileri, kılıç askıları, şalvar uçkurları, kumaşa geçirilmiş biyeler, sırttan sarkan enselikler gibi kuşam ve kapama öğelerini içeren ayrıntılar da tasvirlerde çok başarılı bir şekilde aktarılmıştır. Altın rengi kemerine kama sokmuş bir erkek figüründe sanatçının bu ayrıntıyı kamanın kemerde oluşturduğu dışa doğru kavislenmeyi dahi vererek resmettiği görülür(Foto:22). Küçük bir ayrıntı gibi görülsede resimlemede hacimselliğin aktarılması çabasının bu dönem minyatür örneğindeki yansımadır. Yine albümde y.242'deki Naxos'lu kadın tasvirinde sırttan gösterilen kadının boynunun arkasından adeta bir enselik gibi sarkan beş kollu yıldız biçimi takı çoğu albümde rastlanmayan farklı bir ayrıntıdır(Foto:23). Ayrıca y.233'deki kadın tasvirinde entarisinin önünü kapatan yıldız düğmeler de bu ayrıntılı aktarımın devamı niteliğindedir(Foto:24). Tüm bu ayrıntı bu dönemdeki kadın süs eşyalarının zenginliğini de ortaya koyar.

Sahip olduğu 256 tasvirle Osmanlı hanedanı(II. Mahmut ve şehzadesi), Osmanlı devlet ve saray görevlileri, Osmanlı askeriyesi, halk kesimi(erkek, kadın, çocuk ve gayrimüslim), gündelik hayat(Öküz arabası ile dolaşan hanımlar(y.250), kucağında çocuğu ile dolaşan hanım(y.255), yün eğiren hanımlar(y.238 ve 237) ve seyyar satıcılar) gibi çok geniş bir içeriği bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- AND Metin, "17. Yüzyıl Türk Çarşı Ressamları", **Tarih ve Toplum**, S.16, s.40-45, 1985.
- AND Metin, "17. Yüzyıl Çarşı Ressamlarının Padişah Portreleri", **Türkiyemiz**, S.58, s. 4-13, İstanbul,1989.
- AND Metin, "Türk Çarşı Ressamlarının Gözünden Çalgıcı Cariyeler", **Kültür ve Sanat**, S.17, s. 4-7, Ankara,1993.
- AND Metin, "Bazaar Painters", **İstanbul**, s.75-81, Ocak Sayısı,1993.
- AND Metin, " 17. Yüzyıl Çarşı Ressamları ve Resimlerin Belgesel Önemi", **Dokuzuncu Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi**, C.I, s.152-163, Ankara 1995.
- APOSTOLOU Irini, "L'apparence Extérieure de l'Oriental et Son Rôle dans la Formation de l'image de l'autre par les Voyageurs Français au XVIIIe siècle", **Cahiers de la Méditerranée**, 66,p.181-200,2003.
- ATASOY Nurhan, "Kıyafetnamelerin Doğuşu ve Fenerci Mehmed Albümü", **Osmanlı Kıyafetleri Fenerci Mehmed Efendi Albümü**, s.15-21, İstanbul, 1986.
- Çağlarboyu Anadolu'da Kadın Anadolu Kadınının 9000 Yılı**, İstanbul 1993.
- DALVIMART Octavian, **Picturesque Representations of the Dress and Manners of Turks**, London, Tarihsiz.
- DAŞCI SEMRA, "İzmirli Ressam Bogos Tatikyan ve ABD Ulusal Kütüphanesi'ne Hediye Olarak Hazırlanan Gravür Albümü", **Jass The Journal of Academic Social Science Studies**, Volume 6, Issue 1, p.531-568, January 2013.
- Gravürlerle Türkiye In Gravures Giysiler Portreler Garments, Portraits**, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997.
- İNAL Güner, "Tek Figürlerden Oluşan Osmanlı Albüm Resimleri", **Arkeoloji-Sanat Tarihi Dergisi**, III, s. 83-96, İzmir, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1984.

- TADEUSZ Majda, “The Ralamb’ın Türk Kıyafetleri Albümü”, **Alay-ı Hümayun İsveç Elçisi Ralamb’ın İstanbul Ziyareti ve Resimleri 1657-1658**, Çev. Ali Özdamar, s. 196–265, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2003.
- RENDA Günsel, **Batılılaşma Döneminde Türk Resim Sanatı 1700-1850**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, C.17, Ankara 1977.
- RENDA Günsel, **Ankara Etnografya Müzesindeki Minyatürlü Yazma ve Albümler**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1980.
- RENDA Günsel, “17. Yüzyıldan Bir Grup Kıyafet Albümü”, **17. Yüzyıl Osmanlı Kültür ve Sanatı, 19-20 Mart 1998 Sempozyum Bildirileri**, s. 153-178, İstanbul, 1998.
- ÜNVER Süheyl, **Geçmiş Yüzyıllarda Kıyafet Resimlerimiz**, Ankara, Türk Tarih Kurumları Yayınları/Yedinci Dizi, 2000.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/ 10 Fall 2014

FOTOĞRAFLAR

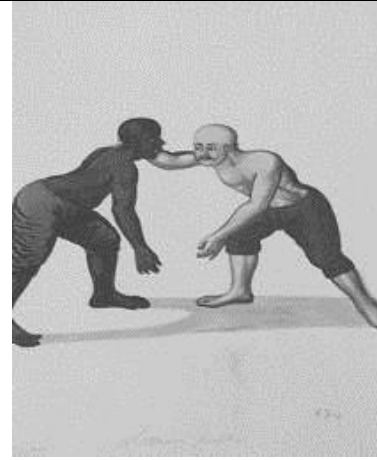

Foto:1

Foto:2

Foto:3

Foto:4

Foto:5

Foto:6

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/10 Fall 2014

Foto:7

Foto:8

Foto:9

Foto:10

Foto:11

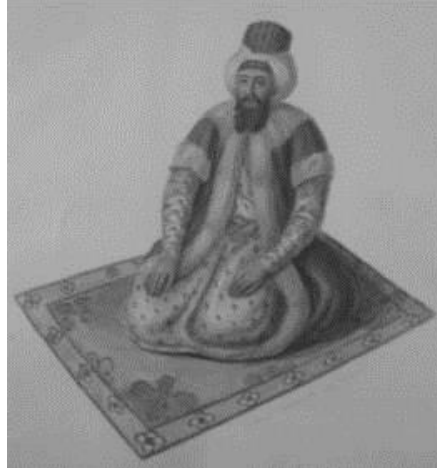

Foto:12

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/ 10 Fall 2014

Foto:13

Foto:14

Foto:15

Foto:16

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/10 Fall 2014

Foto:17

Foto:18

Foto:19

Foto:20

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/ 10 Fall 2014

Foto:21

Foto:22

Foto:23

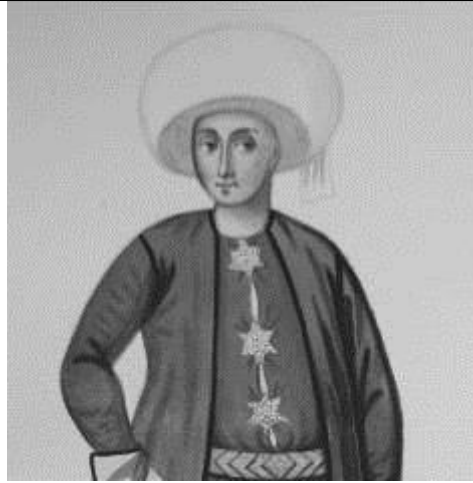

Foto:24

Foto:25

Foto:26

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/10 Fall 2014